

‘Terugblikken en vooruitzien.’
Themadag Adventgeschiedenis
26 februari te Hilversum.

Wat hebben
Joseph Wintzen en Freek Voorthuis
voor de Adventkerk in Nederland betekent?
door H.G. van Rijn

Het gaat vandaag over ‘hemelbestormers’ en ‘statuszoekers.’

De statuszoeker kiest voor het ‘volkskerk’ model. De status van een volwaardig kerkgenootschap wordt gezocht. Men wil beslist geen Amerikaanse sekte zijn. Kortom men zoekt naar erkenning in brede kring.

De hemelbestormer kiest voor het ‘overblijfsel’ model. Het maatschappelijke en sociale leven wordt kritisch beoordeeld. We leven in een verworpen wereld. De spoedige komst wordt beleden en geleefd. Het is de boodschap die telt, de rest is bijzaak

20 januari 1922 is het keerpunt. Vanaf die tijd hebben de statuszoekers het voor het zeggen. Tenminste dat is mijn stelling voor deze dag.

Dus het gaat vanmiddag over: ‘Wat hebben Joseph Wintzen en Freek Voorthuis als statuszoekers voor onze kerk in Nederland betekent?’ We hebben het dan over de periode 1922 - 1971.

Mijn stelling is, dat de bijdrage die Wintzen en Voorthuis hebben geleverd, op de één of andere manier te maken heeft met Conradi en het interbellum. Met ‘interbellum’ wordt de periode tussen de 2 wereldoorlogen bedoeld

De Wintzen periode loopt dan van 1922 tot 1942. De Voorthuis periode van 1947 tot 1950 en 1953 tot 1971. Er wordt alleen naar de jaren van voorzitterschap gekeken.

1815 tot 1914 was een periode van relatieve vrede in Europa. Het was een periode van macht en prestige. Maar de neergang begon met de Grote Oorlog van 1914/18.

Die neergang zette zich voort met

- de geldontwaarding in Duitsland.
- de Russische Revolutie van 1917.
- de opkomst van Hitler.
- de economische depressie van de 30-er jaren.
- het vernietigende effect van de 2^e wereldoorlog.
- de afbraak van het kolonialisme.

De vraag is: ‘In hoeverre zijn Wintzen en Voorthuis door deze gebeurtenissen beïnvloed? En wat zijn de gevolgen daarvan geweest voor onze kerk in Nederland.’

Ik concentreer mijn presentatie op twee punten

1. Het interbellum en de verhoudingen binnen de kerk
2. Het verdrag van Versailles en de zending

We beginnen met punt één: Het interbellum en de verhoudingen binnen de kerk

De datum 20 januari 1922 staat daarbij centraal.

De Nederlandse kerkprovincie werd vanaf die datum opgeslokt door Duitsland. Dat betekende in de praktijk: een grotere invloed van Conradi en zijn volkskerk model.

We zijn ons daar nooit zo van bewust geweest. Want na de oorlog werd Conradi doodgezwegen. Zijn boeken werden vervangen. Freek Voorthuis schreef: 'Vanwaar, waartoe, waarheen' en ' 's Werelds Enige Hoop.' Toch stonden de boeken van Conradi bij mijn moeder nog op de boekenplank. Maar de persoon Conradi was taboe. Het was een pijnlijk onderwerp.

Wintzen heeft nooit kunnen begrijpen waarom Conradi Zevende dag Baptist werd. De ouders van Wintzen behoorden tot de eerste Zevende dag Adventisten in Duitsland. Zij woonden in München Gladbach. Rond 1880 kregen zij bezoek van de heer W. Velthuyzen. Hij was de leider van de ZDB in Nederland. Hij leverde kritiek op de ZDA.

De leer over de wedergeboorte deugde niet, vond hij. En ook Ellen White en het vegetarisme waren onbijbels. De ouders van Wintzen stonden in tweestrijd: Adventist blijven of ZDB worden. Wintzen zelf woonde toen nog bij zijn ouders thuis. Ook hij stond in tweestrijd. Er werd veel gediscussieerd. Vooral over Ellen White, de spijswetten en de onsterfelijkheidsleer.

Conradi werd uitgenodigd. Zijn argumenten gaven uiteindelijk de doorslag.

En nu werd Conradi nota bene zelf ZDB. Wintzen heeft het nooit kunnen begrijpen.

Hij heeft in 1933 nog geprobeerd om hem op andere gedachten te brengen. Helaas tevergeefs. Conradi bleef bij zijn standpunt: De 3 engelenboodschap werd al gepredikt door Luther. Ellen White zat op het verkeerde spoor. Ook wat het jaartal 1844 betrof.

Ze kon daarom geen ware profetes zijn.

Conradi's opvatting over Luther leeft nog steeds voort. Maar dan in verwaterde vorm.

Duitse Adventisten zeggen: 'Als Luther nu geleefd zou hebben, zou hij zeker ZDA geweest zijn'

Conradi zal ongetwijfeld ook zijn persoonlijke problemen ter sprake gebracht hebben.

Hij had namelijk voor de 1^e wereldoorlog een morele misstap begaan. Er was sprake van een buitenechtelijke relatie. Bovendien was de vrouw zwanger van hem. Vooral dat laatste is bij de familie Wintzen blijven hangen.

In 1974 bestond de Adventkerk in Europa 100 jaar. Naar aanleiding daarvan schreef ik een artikel over Conradi. Het staat in het decembernummer van de Adventbode. Het laatste gedeelte ging over 'Conradi en de ZDB.' Het werd niet in z'n geheel gepubliceerd.

In plaats daarvan volgde 34 regels van de hoofdredacteur Freek Voorthuis. Hij schreef (ik citeer):

'Tot zover de levensschets van br. Conradi, die br. H. van Rijn heeft samengesteld.

Wij waren genooddaakt zijn artikel te verkorten in verband met onze beperkt plaatsruimte.'

Dit was een wat vreemde opmerking. Mijn artikel telde aan het slot nog slechts 40 regels

Deze werden weggelaten door plaatsgebrek. Mijn 40 regels werden vervangen door de 34 regels van Voorthuis. Er moest dus een dringende reden voor geweest zijn. Laten we nu eens luisteren naar wat Voorthuis in die 34 regels te zeggen heeft. Het gaat over het vertrek van Conradi (ik citeer):

'Ik heb br. Conradi persoonlijk gekend en hem enige malen ontmoet. Zijn laatste bezoek aan mijn vrouw en mij was in 1933. Ik was toen ernstig ziek en br. Conradi - die toen al geen lid

meer was van onze kerk, maar gehoord had, dat ik aan een ernstige longaandoening leed - kwam mij bezoeken. Ik herinner mij dat bezoek nog zeer goed.

Hij zat ruim 3 uur aan mijn bed en hij vertelde mij waarom hij geen lid meer was. Ik antwoordde hem, dat ik niet kon begrijpen, dat hij als pionier van het Europese werk ons verlaten had. We hadden een goede bespreking. Hij keek mij ernstig aan, sloeg een arm om mij heen en zei: 'Mijn jongen, blijf jij in de waarheid die je dierbaar is.'

Hij bad met mij en vertrok. Dat was mijn laatste ontmoeting met deze grote man, die helaas op de avond van zijn leven, na een enorme arbeid in de dienst van God, om verschillende redenen – waaronder ook strikt persoonlijke – de gemeente verliet.'

Zowel Wintzen als Voorthuis hebben zich duidelijk gedistantieerd van Conradi's ideeën over Luther. Toch moet het een grote verzoeking voor hen geweest zijn, want ze droegen allebei Luther hoog in het vaandel. In een artikel over Luther roept Voorthuis bijvoorbeeld uit:

'Meer Luthers! Ja, meer Luthers in onze dagen van grote intelligentie. Meer Luthers in onze hooggeprezen en verlichte eeuw.'

Tot slot voegt hij er nog aan toe:

'Geliefde lezer, dit zijn vragen van het hoogste belang. Levensvragen die uw wel en wee voor de eeuwigheid mede beslissen. Denk aan de uitroep: 'Meer Luthers!'

U kunt het vinden in het evangelisatieblad 'Teekenen des Tijds' oktober 1929 blz. 10/11.

De invloed van Conradi op onze kerk in Nederland blijkt groter te zijn dan wij altijd dachten. Conradi was een graag gezien gast in huize Wintzen. Zowel bij Joseph als zijn ouders. Hij was een 'vriend van de familie.' Verder was hij Joseph's coach en mentor.

Hij was betrokken bij de doop van zijn ouders. Hij was betrokken bij zijn bekering. Hij was betrokken bij zijn beslissing om predikant te worden. Hij was zijn leraar op school te Hamburg. Hij was betrokken bij zijn inzegening. Hij bezorgde hem vanaf 1910 allerlei bestuursfuncties in Duitsland. Hij liet hem in 1915 de brochure 'De christen en de oorlog' schrijven. En hij maakte hem in 1922 voorzitter van het Nederlandse veld.

Ook Voorthuis heeft daarvan geprofiteerd. Als echtgenoot van Wintzen's dochter, kwam ook hij onder Conradi's invloedssfeer. Als jongeman mocht hij 7 maanden stage lopen in Hamburg. Hij leerde daar alle kneepjes van het uitgeversvak.

Het uitgeverswerk was namelijk Conradi's paradepaardje. Voor de Grote Oorlog publiceerde Hamburg Advent lectuur in 20 talen, waaronder ook Afrikaanse. Daarna was het iets minder, maar toch nog aanzienlijk. Vooral Oost Europa werd door Hamburg bediend. Het was zondermeer een mega-instituut. Het moet een grote indruk gemaakt hebben op de jonge Voorthuis. Zijn algemene oriëntatie was dan ook op Duitsland gericht. Niet alleen theologisch maar ook sociaal. Hij onderhield goede contacten met een aantal Duitse families. Zoals bijvoorbeeld de familie Schneider uit Dusseldorf. Ernst Schneider was namelijk de schrijver van het boek 'Gezondheid is Levensgeluk.' Toen Voorthuis met pensioen ging, was hij ook meteen uit het zicht verdwenen. Hij vertrok met zijn vrouw Elfriede naar Bazel. Daar bezaten rijke Duitse vrienden een appartement.

Voorthuis mocht er zolang hij leefde over beschikken.

Waarin vertaalde zich de invloed van Conradi?

Het is mijn overtuiging dat het ‘volkskerk’ model zijn belangrijkste exportartikel was. Elk land binnen de Duitse invloedssfeer, mocht in de zegeningen delen van Conradi’s ‘volkskerk’ model. Al onze kerken in Oost Europese landen werden volgens dit model opgericht. In sommige gevallen lukte dit aardig. Zo kende Letland bijvoorbeeld een lange tijd 3 kerken van betekenis: De ‘Russisch Orthodoxe -,’ de ‘Lutherse -,’ en de Adventkerk. Onze kerk genoot aanzien en bezat indrukwekkende gebouwen, waaronder een school en kerkgebouwen in het centrum van de hoofdstad Riga. Onze kerk was een factor van betekenis in Letland. Het Marxistische communisme maakte in de 50-er jaren daar een definitief einde aan. Zo verging het trouwens de meeste van onze kerken in Oost Europa.

Toch werd Conradi’s model niet door iedereen geslikt.

Wilhelm John, schreef in 1931 een serie van 9 artikelen over de ‘Tegenbeweging.’ U vindt ze terug in de Adventboden van maart tot december. Wilhelm John was een Duitser. Hij was 5 jaar voorzitter van het Nederlandse Veld. Hij schrijft in zijn eerste artikel over ‘mannen die nieuwe, verderfelijke boodschappen wilden invoeren.’ Hij doelt dan op de tijd vóór het uitbreken van de 1^e wereldoorlog.’ Dan schrijft hij: ‘Toen der tijd konden die mensen geen vruchtbare bodem voor hun ideeën vinden. Maar toen in 1914 de oorlog uitbrak, woekerde en bloeide het verderf brengende gifkruid in grote pracht.’ Anders gezegd: De tegenbeweging was al voor de 1^e wereldoorlog latent aanwezig, maar kwam eerst bij het uitbreken van de oorlog tot volle wasdom.

Onze kerk begon als een profetische beweging. Het ontstaan was aantoonbaar in de tijdprofetieën. De krant werd naast de bijbel gelegd en profetisch gelezen. Schokkende gebeurtenissen werden profetisch verklaard. Maar de profetische taal in de bijbel is niet altijd even duidelijk. Soms zijn meerdere uitleggingen mogelijk. Dit gaf aanleiding tot verschil van mening. En het ging niet om een kleinigheidje. Het betrof het einde van de wereldgeschiedenis en de wederkomst van Christus. Daar mag je je best druk over maken, vond men.

En als er dan plotseling een wereldoorlog uitbreekt. Een wereldoorlog met wereldwijde politieke gevolgen. Dan zegt de bijbelvaste Adventist niet ‘Oh dat zal wel niets te betekenen hebben!’ Integendeel, hij vraagt zich af waar dit alles op uitloopt. Hij vraagt zich af hoe laat het is op de profetische tijdklok. Hij wil weten of deze oorlog zich ook naar het Midden Oosten zal verplaatsen. Hij volgt de ontwikkelingen binnen het Ottomaanse rijk. Hij zoekt naar krantenberichten over de verhuizing van de Sultan naar Jeruzalem. Hij wil weten wat de houding van Japan zal zijn. En al gauw wordt de conclusie getrokken: Dit loopt uit op ‘Harmageddon’ . Jezus komt terug!.

En als dan de leiding van de kerk, uit patriottische overwegingen, ontkent dat deze oorlog ook maar iets met Harmageddon te maken heeft, dan zijn de rapen gaar.

Want de geschiedenis werd heilshistorisch gelezen en beleefd. Profane geschiedenis was bijzaak. Mijn moeder zei altijd: ‘Of je nu door de hond of de kat gebeten wordt doet niet terzake, gebeten wordt je altijd!’ Ze bedoelde daarmee: de wereldse geschiedenis zit vol demonen. De profetieën tonen een ontwikkeling van goud naar klei. Dus van een ontwikkelingsdenken in de zin dat het steeds beter wordt, kan geen sprake zijn. Maar God heeft een plan. Een tijdplan. Een profetisch plan .En die profetische klok die moet je in de gaten houden. Dat is het enige dat tikt en telt. Dus geen doemdenken. Want aan het eind van

de weg wacht het Nieuwe Jeruzalem. Maar wel een cultuurkritische houding. Want we leven in een verworden wereld.

Bij deze manier van denken hoort een ander soort kerkmodel, namelijk het ‘overblijfsel model.’ Dit model ziet uit naar het openbaar worden van de laatste dingen en is daardoor minder geïnteresseerd in status.

Ik kom in dit verband nog even terug op de artikelen van John. Zij gaan over het ontstaan van de ‘Tegenbeweging.’ Zijn stelling was: deze beweging was al voor de oorlog latent aanwezig. De oorlog zelf werkte als een katalysator. De verhoudingen kwamen steeds meer op scherp te staan.

De Tegenbeweging onderscheidde zich op 3 punten.

1. Het onderhouden van de geboden als voorbereiding op de spoedige komst.
2. Een onwankelbaar vertrouwen in Ellen White en haar geschriften.
3. En ‘last but not least,’ de uitleg van de tijdprofetieën.

Dit waren precies de punten waar de ‘Grote Gemeente’ in gebreke bleef, vond men. Met de ‘Grote Gemeente’ werd de Adventkerk bedoeld. Zij was tot Babylon vervallen. De ‘Tegenbeweging’ zelf was het ‘Overblijfsel.’

Punt 1 betrof vooral het 4^e en het 6^e gebod: ‘Gedenk de sabbatdag’ en ‘Gij zult niet doden.’ Deze geboden werden gekoppeld aan het militaire vraagstuk. Maar ook de geboden in het algemeen waren belangrijk. Met de spoedige komst voor de deur, moesten de regels aangescherpt worden. Dit was ook van toepassing op de geschriften van Ellen White. Haar adviezen moesten nauwgezet opgevolgd worden. Vooral de gezondheidshervorming was belangrijk.

Bij punt 3 ging het om de vraag: ‘Wie zijn de 144000?’ Was het getal letterlijk of figuurlijk bedoeld. Het getal was letterlijk bedoeld. Want de ‘Grote Gemeente’ kon daar natuurlijk niet mee bedoeld worden.

Over tijdprofetieën waren Adventistische bijbeluitleggers onderling verdeeld. Sinds 1888 ontwikkelden zich twee kampen. Want de beroemde Conferentie te Minneapolis ging ook over de profetieën. Dat wordt wel eens vergeten.

Ellen White en Uriah Smith stonden tijdens deze conferentie lijnrecht tegenover elkaar.

Bij Ellen White lag het zwaartepunt bij een geestelijke strijd. Uriah Smith hield zich meer bezig met de geopolitieke situatie in het Midden Oosten. Dat blijkt ook uit zijn uitleg van Daniel 11. Conradi sloot zich in 1888 openlijk bij het standpunt van Uriah Smith aan.

Beiden hadden weinig op met Ellen White. Beiden volgden een eigen koers. In 1932 gaf Conradi openlijk toe dat hij haar nooit als profetes erkend had.

Conradi wilde geen leiding geven aan een Amerikaanse sekte. Daarom koos hij uiteindelijk voor Luther als het begin van de 3 engelenboodschap. De ‘Adventgemeinde’ moest een reëel alternatief bieden voor de ‘Evangelische Kirche.’ Het ‘volkskerk’ model moest dit bewerkstelligen. En daar paste geen Amerikaanse profetes met visioenen in.

Deze houding lokte een reactie uit bij behoudende Adventisten. Het ging in de eerste plaats over de vraag: 'Luidt de 'Grote Oorlog' nu wel of niet Harmageddon in?' Als het wel zo is, komt Christus spoedig terug. Wat hebben wij dan nog als soldaat in het leger te zoeken?

Conradi had deze adventisten zelf op het verkeerde been gezet. Ze lazen de krant naast de bijbel. De geopolitieke situatie in het Midden Oosten had hun belangstelling. Wat ging de Turk doen en hoe zou Japan zich opstellen? Dat hadden ze allemaal uit de boeken van Conradi gehaald. Het was hun met de paplepel ingegoten. Over de interpretatie van Ellen White werd toen niet veel gesproken. En nu er een wereldbrand woedde met internationale gevolgen, gaf Conradi niet thuis. 'Deze oorlog is niet Harmageddon,' liet hij Wintzen schrijven in dec.1915.

Mijn stelling is: dat het ontstaan van de 'Tegenbeweging' voor een belangrijk deel op rekening komt van Conradi. Zijn Volkskerk model stuitte vele oprechte Adventisten tegen de borst en leidde uiteindelijk tot een scheiding der geesten.

Deze scheiding had ook grote gevolgen voor Nederland. Want ook hier 'woekerde en bloeide het verderf brengende gifkruid in grote pracht,' aldus Wilhelm John. Hij vond het nodig om er 9 artikelen aan te wijden in de Adventbode. Dat doe je niet zomaar als er niets aan de hand is. Het gevolg was, dat er flink gepolariseerd werd. Vegetariërs werden gewantrouwd. Voorvechters voor meer boeken van Ellen White, waren fanatiek. De gewetensbezwaarde dienstweigeraar werd gemeden. Vooral als hij predikant was.

Want je werd geacht de overheid gehoorzaam te zijn en je dienstplicht te vervullen.

Ook al was er sinds 1922 in Nederland een wet, die dienstweigeren op grond van gewetensbezwaren toestond.

Het gebruiken van citaten van Ellen White in de prediking op sabbat was taboe.

Benadrukt werd dat Ellen White slecht een klein licht was. Het grote licht was de bijbel en daar ging het om. Daarom werd ook tijdens op de catechisatie niet veel over haar gesproken. De uitdrukking 'Geest der Profetie' moest zo ruim mogelijk worden opgevat.

Iets van deze geest waaide ook over naar de Voorthuis periode. Behalve dan de gewetensbezwaarde dienstweigeraar, want die was welkom bij Voorthuis. Toch bleef er een Duitse nestgeur hangen. Ook al stond men open voor nieuwe inzichten.

In augustus 1959 kwam de eerste test. Lekenbroeders hadden een artikel vertaald uit de 'Review and Herald.' Dat was toen de naam van ons Amerikaanse kerkblad. Daarin werd afgedaan met de geopolitieke verklaring van Uriah Smith en Conradi. Het gaat in Daniël 11 om een geestelijke strijd. Dit artikel hadden ze gestencild en uitgedeeld in de gemeente. De Conferentievoorzitter was dit ter ore gekomen. Hij lichte meteen Voorthuis in. Maar de beide lekenbroeders hadden zich van te voren ingedekt. Ze hadden netjes aan de hoofdredacteur van de 'Review and Herald' gevraagd of ze het artikel mochten vertalen en uitdelen in de gemeente. De hoofdredacteur had daar geen enkel bezwaar tegen. De 'Review and Herald' was immers voor elke adventist bedoeld. Deze kwestie werd door Voorthuis tot op het hoogste niveau uitgevochten. Het kon toch niet zo zijn,

dat een hoofdredacteur van de 'Review and Herald,' zo maar aan leden in Nederland toestemming gaf om op eigen houtje artikelen uit ons Amerikaanse kerkblad te verspreiden in de gemeente. Hij had dat eerst met Voorthuis moeten bespreken. Want het artikel waar het om ging bevatte zeer explosief materiaal. Ze begrepen er in Amerika helemaal niets van.

Intussen had Hans LaRondelle er ook lucht van gekregen. Hij was pas aangesteld als jong predikant. Hij had de geschriften van Louis Were uit Australië bestudeerd. Daarin werd dieper op de materie ingegaan. Het conflict over Daniël 11 was terug te voeren tot 1888, volgens Were. Daar stonden Uriah Smith en Ellen White lijnrecht tegenover elkaar. De geopolitieke verklaring werd namelijk door Ellen White niet ondersteund. Het ging in Daniël 11 om een geestelijke strijd. Dit werd een paar jaar later in haar boek de 'Grote Strijd,' nog eens extra onderstreept.

Voorthuis ging schoorvoetend over de streep. Had Conradi het bij het verkeerde eind gehad? Zaten al onze pioniers in Europa op het verkeerde spoor? En dan waren er ook in Amerika nog evangelisten als Vandeman. Die sprak nog steeds over de olierijkdommen van het Midden Oosten en de laatste strijd die daar zou plaatsvinden. Op de achtergrond speelde echter de vraag: 'Zou Ellen White sinds 1888 toch gelijk gehad hebben?'

Vanaf die tijd deed zich in Nederland een merkwaardig verschijnsel voor. Overtuigde Ellen White aanhangers werden meestal afgeschilderd als ijveraars. Men had typen uit de 'Tegenbeweging' in gedachten. Fanatieke doordrammers. Nu doemt plotseling een academicus op. Zijn naam is Hans LaRondelle. Hij plaatst Ellen White op een voetstuk. En hij veegt in zijn boek 'Het Bijbels Toekomstbeeld' de vloer aan met Smith en Conradi. Het is te begrijpen dat dit boek niet door boekenhuis Veritas werd uitgegeven.

Maar het vond wel gretig aftrek bij de leden.

LaRondelle had al gauw in de gaten, dat hij hier niet verder kon komen. Hij ging op eigen houtje naar Andrews University in Michigan en werd uiteindelijk professor Dogmatiek.

Zijn zwager Peter van Bemmelen volgde zijn voorbeeld. Ook hij was predikant in Nederland. Hij werd ook professor Dogmatiek. Eerst een aantal jaren op Newbold, daarna op Andrews. Gerard Damsteegt ging rechtstreeks van de Vrije Universiteit naar Andrews. Hij trouwde daar een Amerikaanse vrouw en werd professor Adventgeschiedenis. En natuurlijk mag André Stijnman in dit rijtje niet ontbreken.

Hij was ook predikant hier, maar hij kreeg een 'call' voor Afrika. Hij heeft een doctorsgraad in praktische theologie.

Vier Nederlanders met een doctorsgraad en tegelijker tijd fervente Ellen White aanhangers en overtuigde vegetariërs. Hoewel LaRondelle eens zei: 'Je moet af en toe een kippetje eten om niet fanatiek te worden.' Maar hoe ook verder over hen gedacht wordt als persoon, ze hebben een belangrijke bijdrage geleverd aan de wereldkerk. En hun bijdrage wordt nog steeds op prijs gesteld. Ik zou in dit verband ook de naam van Cor de Ruiters willen noemen. Hij behoorde tot een oudere generatie predikanten.

Ook hij was boven gemiddeld opgeleid en tegelijkertijd een overtuigd Ellen White aanhanger. Ook hij was bereid zijn leven naar haar adviezen in te richten

Hij is in Nederland gebleven, hoewel het zijn wens was om in de zending te gaan.

Het is er nooit van gekomen.

Je vraagt je af wat academici aantrok in Ellen White. Voor LaRondelle was het haar christocentrische verklaring van tijdprofetie. Voor de anderen wellicht haar holistische benadering van het geloof. De 30000 blz. die zij schreef bestrijken alle aspecten van het leven. Ook de lichamelijke. Een zeer ongewoon verschijnsel. Zowel vroeger als nu.

Maar waar het natuurlijk om gaat is: Ellen White ondersteunde met haar visioenen onze leer. Degenen die haar accepteren als profetes doen dat ook.

Ik wil met dit alles niet suggereren, dat Voorthuis anti – Ellen White was. Hij was in ieder geval positiever dan zijn oudere broer Piet. Die wilde niets met haar te maken hebben. Piet Voorthuis was al predikant voor de eerste wereldoorlog. Hij was diep geworteld in Conradi's volkskerkmodel.

Het grote verschil in mentaliteit viel mij het eerst op als student op Newbold. Na 3 jaar theologie op Oud-Zandbergen, mocht je je studie afsluiten op Newbold. Het verschil tussen die twee scholen was groot. Vooral wat de waardering voor Ellen White betrof.

Je kreeg daar vakken als 'Prophetic Guidance,' 'Health' en 'Education.' De boeken van Ellen White stonden bovenaan op de boekenlijst. Voor het vak 'Education' bijvoorbeeld, moest je 100 citaten van Ellen White uit je hoofd leren. Voor het vak 'Health' werden de uitspraken van Ellen White over gezondheid ondersteund door medische literatuur

Ik heb dit zelf als een cultuurschok ervaren. Ik schrijf deze cultuurschok toe aan de naweeën van Conradi's volkskerk model. Er loopt in mijn visie, een directe lijn van beïnvloeding, van Conradi, via Wintzen naar Voorthuis.

Onder Voorthuis deed de Angelsaksisch invloed zich gelden. Een invloed die meer aansloot bij 'hemelbestormers' als Klingbeil en Wibbens. Zij moesten op 20 januari 1922 het veld ruimen. Een Duitse periode brak aan. De invloed van Conradi kwam toen via Wintzen op volle sterkte.

Hoe werkte dit uit op de financieel gebied?

Duitsland had de oorlog verloren. De Duitse mark devalueerde. Daar kwam in 1929 nog het instorten van de beurs bovenop. Een volkskerk model is een dure aangelegenheid. Je hebt prestigieuze gebouwen en instituten nodig om indruk te maken. Daar is geld voor nodig. Dat geld was er niet meer na de oorlog. Er moest bezuinigd worden. Duitsland moest gebieden afstoten. De rekenmeesters gingen aan de slag. Allereerst werd Rusland losgekoppeld. Maar ook België, Estland, Letland, Litouwen. Polen, Joegoslavië en Roemenie eveneens. En natuurlijk de zendingsgebieden in Afrika. Wat overbleef werd ondergebracht in de Centraal Europese Divisie. Daartoe behoorde Duitsland met 3 unies.

En natuurlijk Nederland als een onderdeel van een Unie, tezamen met Oostenrijk, Tsjecho-Slowakije, Hongarije, Bulgarije en Griekenland.

Deze landen lagen allemaal in het oostelijk deel van Europa. Nederland was het enige West-Europese land dat bij Duitsland bleef. Dat was vanwege Nederlands Indië.

Maar er was ook nog een andere reden.

Het inflatie spook waarde rond. Niet alleen in Duitsland maar ook in Oost Europa.

De enige economie die overeind bleef was de Nederlandse. Nederland beschikte over waardevolle grondstoffen in de koloniën. De koloniën waren er om het moederland te verrijken. En zo werd Nederland tot de bankier van de Centraal Europese Divisie.

Een lekenbroeder, genaamd Minne Kramer, berekende dat per jaar 26% van de tienden naar Duitsland verdween. Dat was voor het jaar 1931, 13000,- gulden. Dat was veel geld in die tijd. En dan hebben we het nog niet eens over de 13^e sabbatschool collecten en andere gaven. Nederland stond lange tijd aan de top. Ook de verkoop van zendingsbladen liep als een trein. Predikanten moesten een weekloon inleveren en verplicht colporteren.

Minne Kramer was accountant en lid van het hoofdbestuur. Hij had gehoord van het bestaan van een terugvloei regeling. Een deel van het geld vloeiende automatisch terug naar het land van herkomst. Daar is toen een hele rel over ontstaan. Maar van terugvloeien was geen sprake. Wintzen kreeg de opdracht om zo zuinig mogelijk te zijn.

Tijdens de Grote Oorlog kwam Dörschler naar Nederland. Hij richtte in Amersfoort de 'Dörschler' beweging op. Een variant van de 'Tegenbeweging.' Tijdens het interbellum beschikte hij over een heel blok '2 onder één kap' huisjes te Amersfoort. Deze huisjes zijn nu per stuk 300.000,- euro waard. In deze huisjes woonden de leden. Meestal colporteurs die over een hele lijst boeken beschikten. Er werd een straf financieel beleid gevoerd. En er verdween natuurlijk geen geld over de grens. Tussen die huisjes stond ook een kerkje. Maar dit was niet het enige kerkgebouw. Ze hadden ook nog 4 andere kerkgebouwen in bezit, in totaal 5 kerkgebouwen verspreid over heel Nederland.

Dit zette kwaad bloed bij de 'Grote Gemeente.' De kerk in Nederland bestond namelijk al meer dan 30 jaar. Pas rond 1930 werden er twee gebouwen aangeschaft. Eén in Rotterdam en één in Den Haag. En die gebouwen waren niet eens zo mooi als die van Dörschler. Het Kinderhuis Zonheuvel werd van een erfenis betaald.

Op 30 mei 1948, schreef Voorthuis een brief naar de Generale Conferentie:
Ik citeer:

'Het Nederlandse Veld heeft gedurende de laatste 50 jaar zeer blijmoedig en vrijgevig zijn gaven afgezonderd voor het buitenlandse zendingswerk. Wij hebben echter gedurende al die jaren, nooit een bedrag terug ontvangen om daarvoor een eigen kerkgebouw te kopen. Eerst tijdens de aansluiting bij de Noord Europese Divisie, hebben wij een grote tegemoetkoming mogen ontvangen voor de school, voor het kerkgebouw in Rotterdam Centrum en voor Amsterdam.'

Ik heb mij wel eens afgevraagd, hoe het onze kerk in Nederland vergaan zou zijn, als we op 20 jan. 1922 niet bij Duitsland maar bij Engeland en Scandinavië waren ingedeeld en Wibbens voorzitter was geworden? We zullen het nooit weten. Maar de financiering van Conradi's volkskerkmodel, zou ons in ieder geval bespaard gebleven zijn.

Onder Voorthuis groeide de kerk uit tot een compleet kerkgenootschap. We beschikten over een school, een kindertehuis, eigen kerkgebouwen in de grote steden, een instituut voor schriftelijke bijbelstudie, een boekenhuis, een leger colporteurs, een zender via radio Luxemburg. Kortom een kerk met alles er op en er aan.

Voorthuis was een statuszoeker. Hij was geen voorzitter maar een 'preases.' Hij had geen secretaris maar een 'scriba.' Hij schreef korte briefjes met gekleurde inkt. Hij woonde een tijd lang in het Statenkwartier, de duurste en deftigste wijk van Den Haag. Daar stond ook het boekenhuis. Daar woonde ook Walter Wintzen en zijn vader Joseph. Voorthuis was op en top een heer. Hij had rijke en invloedrijke vrienden in Duitsland, Engeland en Amerika. Hij was zeer behendig in het lospeuteren van geld uit buitenlandse bronnen. Want een compleet kerkgenootschap komt niet zomaar uit de lucht vallen. Hij was een schrijver van talloze boeken en brochures. Zijn boek 'Vanwaar, Waartoe, Waarheen' werd een bestseller voor de colporteurs.

Maar de kerk bestaat niet alleen uit mooie gebouwen en instituten. Het echte kapitaal zijn de mensen. En de boodschap die door hen wordt beleden en geleefd. En die boodschap bevat niets waar je je als Adventist voor hoeft te schamen. Integendeel, wij bezitten een rijke erfenis waar we trots op mogen zijn. Soms zijn er 'hemelbestormers,' nodig om ons daar aan te herinneren.

Ik was een paar jaar geleden als gastdocent in Riga (de hoofdstad van Letland). Ze lieten mij daar foto's zien van alle gebouwen die ze vroeger bezaten. Het was een kerk met aanzien. Ze wedijverden met de Lutherse en Russisch Orthodoxe Kerk. Tot in de 50 -er jaren de hele kerk werd weggevaagd door het Communistische bewind. Alle gebouwen werden in beslag genomen. Maar na de val van de muur kwam de kerk weer tot leven.

Er waren zo'n 50 enthousiaste studenten, waaronder een aantal predikanten. Ze wilden de kerk weer opbouwen. Ze hadden nu niet meer al die mooie gebouwen, Maar de boodschap is hun belangrijkste kapitaal. En hun ledental groeit met de dag.

Het 2^e punt gaat over het verdrag van Versailles en de Zending.

De Wintzen periode loopt van 1922 tot 1942. Wintzen werd op 20 januari 1922 tot voorzitter benoemd. Dat was geen democratische beslissing. Het was een aanbod dat niet geweigerd kon worden. Het gebeurde op voordracht van Conradi.

Duitsland raakte al zijn koloniën kwijt. Duitsland was ongeschikt om over koloniën te beschikken. Zo stond het in het Verdrag van Versailles. De Duitser was te patriottisch en werd weggestuurd. Dat gebeurde ook met de Duitse Advent zendeling.

Maar in Nederlands Indië was hij nog welkom. Maar dan wel onder Nederlandse vlag. Zo werd Nederland tot een springplank voor Duitse zendelingen. De eerste 4 vertrokken al in 1921. Zij waren de kwartiermakers. 7 jaar later volgden er meer. Toen werd het Nederlands Indische Veld officieel toegewezen aan de Centraal Europese Divisie. Het hoofdkwartier verplaatste zich van Singapore naar Bandoeng. Op het hoofdkwartier werd Duits gesproken. Maar een goede band met Nederland was essentieel. Duitse aspirant zendelingen liepen hier stage. Ze leerden de Nederlandse taal en werden beoordeeld op hun geschiktheid. Nederland dus als proeftuin voor Duitse zendelingen. Deze proeftuin moest bewaakt en verzorgd worden. Daarom kwam Nederland rechtstreeks onder Duits bestuur.

Wintzen was daarvoor de aangewezen persoon. Hij had 14 jaar in Nederland gewerkt. Hij sprak vloeiend Nederlands. Hij had een Nederlandse vrouw. En hij wilde graag naar Nederland terug.

Conradi zal wel tegen hem gezegd hebben: 'Ga eerst maar eens solliciteren!' Zo schreef hij begin december 1921 een brief. Hij solliciteerde naar een tijdelijke aanstelling als predikant. Het hoofdbestuur in den Haag vergaderde er over. Klingbeil zat de vergadering voor. Besloten werd om hem niet als predikant aan te stellen. Hij kon wel colporteur worden. Tegelijkertijd kwam er een brief van de Divisie. Het ging over een algemene vergadering in Den Haag op 20 januari 1922. Ongeveer een maand later dus.

Klingbeil voelde al nattigheid. Hij wist van de Duitse belangstelling voor Nederlands Indië. In het oktober nummer van 'De Werker,' had hij er schande van gesproken: 'moeten

buitenlanders het werk in de Nederlandse Koloniën beginnen en voortzetten,' had hij zich verontwaardigd afgevraagd?

Maar Wintzen kwam een maand later toch. Niet als colporteur, ook niet als predikant, maar als voorzitter van het Nederlandse Veld. Zo kwam de Nederlandse kerkprovincie met koloniën en al, direct onder Duits bestuur. Dat is zo gebleven tot het uitbreken van de 2^e wereldoorlog.

Achteraf gezien, was dit een juiste beslissing. Tenminste wat Nederlands Indië betrof. Duitse zendelingen met ervaring, werkten hard. Ook Nederlanders droegen later een steentje bij. Er was sinds 1901 al een begin gemaakt. Maar Duitse en Nederlandse zendelingen legden het fundament. Het werk in Nederlands Indië groeide boven verwachtingen.

Ook Amerikanen grepen hun kansen. De uitstoting van Duitse zendelingen opende nieuwe mogelijkheden. In de zendingsgeschiedenis spreekt men over 'het Amerikaanse Uur.' Amerikanen namen de plaatsen in van Duitsers. Er werden scholen en ziekenhuizen gebouwd. Honderdduizenden werden gedoopt. En zo werd de basis gelegd voor 'Het Wereldwijde Werk.' Toen er een eind kwam aan het koloniale tijdperk, was het zaad al uitgestrooid en ontkiemd. Plaatselijke leiders konden het werk overnemen en de rijke oogst binnenhalen.

De eerste 1000 jaar van onze jaartelling, wordt ook wel het 1^e christelijke millennium genoemd. Maar tegen het einde van het 2^e millennium, groeit het christendom uit tot een wereldgodsdienst. In de zendingsgeschiedenis wordt de 19^e eeuw de 'Grote Eeuw' genoemd, maar de 20^e eeuw de 'Meest Bijzondere Eeuw.' Het Christelijk geloof nam toen weliswaar in het Westen af, maar stak in andere gebieden de kop op. In Afrika, Zuid Amerika en Azië, schoten de kerken als paddestoelen uit de grond.

Onze kerk kwam laat op gang in vergelijking met andere protestantse kerken, maar na de 1^e wereldoorlog waren we volop in beweging. In de hele wereld werden gemeenten gesticht. Rond 1930 is deze groei duidelijk zichtbaar in de statistieken. Men begon vanaf die tijd te spreken over het 'Wereld Wijde Werk.'

In 1893 woonden 80% van alle christenen in Europa en Noord Amerika. Eind 20^e eeuw woonde 60% in Afrika, Azië en Zuid Amerika. En de prognose is, dat rond het jaar 2025 alleen al in Afrika en Zuid Amerika de helft van alle Christenen in de wereld zal wonen. En we hebben het dan nog niet eens over Azië, waar met het wegvallen van het communisme een ware kerkexplosie gaande is.

Misschien zegt u: 'Wat heeft dit alles met Wintzen en Voorthuis te maken?' Heel veel! Want de Adventbeweging schoot wortel in Nederlands Indië. Daar ging het om op 20 januari 1922. Daarom moest Wintzen komen en Klingbeil wijken. Daarom werd de Nederlandse kerkprovincie min of meer opgeslokt door Duitsland.

En na de oorlog in de 50/60 –er jaren, vloeide een deel van de vruchten van deze arbeid, weer terug naar Nederland. Het waren voornamelijk 'Indo's' en 'Molukkers' die kwamen. Zij hadden voor de Nederlanders gewerkt en moesten vertrekken. Velen van hen kwamen naar Nederland. Maar dit was nog maar het begin. Het einde is nog lang niet in zicht.

Bij de inwijding van onze kerk in den Haag op 5 oktober 1959 preekte br. Voorthuis naar aanleiding van een tekst uit Jesaja. Hij sprak over 'een bedehuis voor vele volkeren.' Het

waren profetische woorden. Als hij in 2006 op sabbat de kerk binnen zou stappen, zou hij zijn ogen niet geloven. Toch was het een ontwikkeling die in zijn tijd op gang kwam. De repatrianten uit Indonesië beten de spits af. Tegelijkertijd was het een gevolg van de zendingsdrift uit de 20/30 –er jaren. Wintzen was daar zelf direct bij betrokken. Hij heeft in 1931 nog een inspectiereis ondernomen. Anderhalf jaar lang heeft hij alle grote gemeenten in Nederlands Indië bezocht.

Wat betekende dit alles voor Nederland?

Allereerst was dit het begin van een internationaliseringproces en tegelijkertijd betekende dit het einde van het ‘volkskerk’ model. Tenminste het ‘volkskerk’ model zoals Conradi het voor ogen had.

De repatrianten die uit Indonesië kwamen, maakten deel uit van een internationale kerk. Op het hoofdkwartier in Bandoeng werd naast Duits en Nederlands ook Maleis en Engels gesproken.

De boodschap werd in eerste instantie door westerse zendelingen gebracht. Maar de niet-westerse mens, haalde er uit wat hij kon gebruiken. Hij was dus niet passief. Er werden bepaalde accenten gelegd. Zoals bijvoorbeeld het ‘bovennatuurlijke.’ De niet-westerse mens staat daar onbevangen tegenover. Evenals de schrijvers van het Oude en Nieuwe Testament. Een profetes met visioenen levert dan ook minder problemen op. Onze brs en zrs uit verre landen waren dan ook fervente Ellen White aanhangers. Zij lazen haar geschriften met niet-westerse ogen. En het waren de visioenen, maar ook de regels die hen aanspraken. Want de regels boden bescherming tegen allerlei soorten van onheil.

Op ons komt dat nogal wettisch over. Maar voor de niet-westerse mens is dit de normaalste zaak van de wereld.

Ook de ‘spoedige komst’ sprak hen aan. Een messias die verlossing brengt, zat diep geworteld in hun denken. Voor de meeste was het leven moeilijk en zwaar. Des te sterker was het verlangen naar een bevrijder. De spoedige komst van Jezus werd dan ook beleden en geleefd.

Bij aankomst in Nederland ondergingen de repatrianten een cultuurschok. Niet alleen maatschappelijk, maar ook kerkelijk. Ze beleefden hun adventist-zijn op een andere manier. En ze zochten steun bij elkaar. In enkele gevallen vormden zij actiegroepen. Het ging om het behoud van de eigen adventistische identiteit.

Op de achtergrond speelde echter een ander kerkmodel. Het ‘volkskerk’ model sprak hen niet aan. Indische Nederlanders waren internationaal ingesteld. Zij voelden zich in het begin ook niet echt thuis hier in Nederland. Zij voelden zich meer op hun gemak in het ‘overblijfsel’ model. Overblijfsel, in de zin van: ‘Een luis in de pels van de statuszoeker.’

De exodus van repatrianten was nog maar het begin. Onze kerk is in de afgelopen 40 jaar steeds kleurrijker geworden. Dit was de doodsteek voor het ‘volkskerk’ model. Tot verdriet van sommigen en tot opluchting van anderen waait er nu een internationale wind door de kerk.

Het begint er op te lijken dat nu de ‘hemelbestormers’ aan zet zijn. Dat is ook de mening van Philip Jenkins. Hij is hoogleraar in de geschiedenis van de godsdiensten aan de

Staatsuniversiteit van Pennsylvania. Hij publiceerde in 2002 zijn boek: 'The next Christendom, The Coming of Global Christianity.'

Volgens hem, hebben de statuskerken hun beste tijd gehad. Vooral statuskerken die machtspelletjes spelen. Hij noemt in dit verband de Rooms Katholieke Kerk en een aantal grote Protestantse Kerken. Ze hebben hun boodschap zo aangepast aan de tijdgeest, dat er niet veel meer van over is behalve lege kerkbanken en een paar ouderen. Het verlichtingsdenken heeft een kaalslag teweeg gebracht onder predikanten en priesters. Ook de overgebleven kerkelijke bastions zullen deze aanval niet overleven, aldus Jenkins.

Maar dat betekent niet het einde van het westerse christendom. Want er is sprake van een krachtige tegenbeweging. Namelijk een christendom waarin het bovennatuurlijke en het emotionele een belangrijke rol spelen. Ook de 'regels' worden weer uit de kast gehaald. In de kerk van de nabije toekomst zijn 'waarden en normen' van groot belang, aldus Jenkins.

Of hij gelijk krijgt valt te bezien. Het is wel een mening, die op bepaalde punten, door veel zendingswetenschappers wordt gedeeld. Want een ander soort Christendom dienst zich aan. Een Christendom van het arme zuidelijk halfrond. Daar wonen de meeste Christenen. En steeds meer zullen hier naar toe komen, ondanks minister Verdonk. Het is een onomkeerbaar proces. Onze kerk in Nederland wordt steeds meer internationaal. En het brengt ons, naar mijn overtuiging, een Christendom dat in menig opzicht dichter bij de bijbel staat. Ik beschouw het dan ook als een eer, dat ik de laatste jaren van mijn dienst als predikant, een klein steentje aan dit internationaliseringproces heb mogen bijdragen.

Er zijn ook minpunten. Want de kerk moet ook wortel schieten in de 'volksaard.' Met 'volksaard' bedoel ik de identiteit van een volk. Wij leven als ZDA niet op een eiland. Of we willen of niet, we nemen allemaal op de één of andere manier deel aan het sociale, maatschappelijke en culturele leven. Dit leven heeft goede en slechte kanten. Het is onze taak het goede te versterken en het kwade aan de kaak te stellen. Op die manier zijn we opbouwend bezig. Daarom heeft de 'hemelbestormer' de 'statuszoeker' nodig. Want de 'statuszoeker' zoekt aansluiting bij de volksaard. Hij vraagt om erkenning. Hij wil een positieve indruk maken. Daar is niets mis mee. Zolang het niet ten koste gaat van de boodschap.